

РЕЗЮМЕ

ВЫБОРЫ НЕМЕЦКОГО КОРОЛЯ 1292 ГОДА И ПОЗИЦИЯ ЧЕШСКОГО ПРАВИТЕЛЯ ВАЦЛАВА II

Личтей И.М. (Ужгород)

В статье рассматриваются выборы немецкого короля 1292 г. Как оказалось, их результат по большому счёту зависел от позиции чешского короля Вацлава II. Благодаря ему на немецкий трон был избран малоизвестный граф Адольф Нассау.

Ключевые слова: Чешское королевство, Священная Римская империя, Вацлав II, Рудольф I Габсбург, Альбрехт Габсбург, Адольф Нассау, курфюрсты.

SUMMARY

ELECTION OF THE GERMAN KING IN 1292 AND ATTITUDE OF THE CZECH RULER VACLAV II

I. Lichtej (Uzhhorod)

The article explains the election course of the German king in 1292. As it was found its result had depended a lot upon the stand of the Czech king Vaclav II. Thanks to his position a little known count Adolf Nassau had been elected to the German throne.

Key words: Czech kingdom, Holy Roman Empire, Vaclav II, Rudolf I Habsburg, Albrecht Habsburg, Adolf Nassau, electors.

UDK 37 (73)

ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ТЕСТУВАННЯ В США В КІНЦІ ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Мишко С. А. (Ужгород)

В статті розглядається історія розвитку педагогічних та інтелектуальних тестів. Автор підкреслює, що, незважаючи на спроби ввести тестування в навчальних закладах США, розвивалася, в основному, теорія тестування. Практичне застосування тестів значно зросло з початку Першої світової війни.

Ключові слова: історія тестування, педагогічні тести, інтелектуальні тести, індивідуальні тести, групові тести, стандартизовані тести, оцінювання тестів.

У зв'язку з реорганізацією системи освіти України, спрямованою на створення спільної з Європою вищої освіти, зростає значення використання прогресивних методів викладання у вищих навчальних закладах. Одним із таких методів є тестування, яке найбільш ефективно застосовується в системі освіти США. Ми вважаємо актуальним вивчення історії розвитку тестування в США та запозичення прогресивного досвіду його застосування.

Отже, метою нашого дослідження є вивчення особливостей історичного розвитку тестування в США в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Ми поставили завдання критично проаналізувати розвиток тестування і виявити переваги та недоліки тестування на різних етапах історичного розвитку.

Джерельною основою дослідження є монографії та статті американських авторів, в яких розглядається історія розвитку тестування в США, а також сайти мережі Інтернет, присвячені проблемам тестування.

Історіографічні джерела свідчать, що у вузах США оцінювання академічних здібностей шляхом складання іспитів практикувалося ще в ХVІІ столітті. Так, у статуті Гарвардського коледжу було зазначено, що всі абітурієнти повинні бути проекзаменованими ректором або професорсько-викладацьким складом коледжу з грецької та латинської мов. У ХVІІІ столітті було введено іспит із математики, а пізніше - з інших предметів. Практика вступних іспитів була настільки поширеною в Новій Англії, що навіть для вступу в першу громадську школу, відкриту в Лексингтоні (штат Массачусетс) у 1836 році, вимагалось складання усного іспиту [3, с. 64].

Введення стандартизованого тестування в США пов'язують із діяльністю Х.Манна, управляючого шкіл у Бостоні, якого вважають батьком американської освіти. В той час кандидати на отримання документа про середню освіту повинні були пройти усне опитування Радою з питань освіти, яке проводилося протягом кількох хвилин, і, таким чином, не було можливості об'єктивно оцінити глибину знань випускників.

Х.Манн замінив цю традиційну систему письмовими іспитами, в яких всі учні мали дати відповіді на одні й ті ж питання. Це були перші стандартизовані тести для визначення рівня знань з орфографії, географії та математики. Перше письмове тестування було проведено в Бостоні у 1845 році. Цей іспит можна було вважати першим кроком до введення стандартизованих тестів та спробою зробити іспити більш справедливими.

Слід підкреслити, що метою тестування, введеного Х.Манном, було не лише визначення рівня знань учнів, а й отримання об'єктивної інформації щодо якості викладання у міських школах та порівняння шкіл і викладачів у межах кожної школи. На підставі результатів тестування студенти розподілялися на групи у відповідності до академічних досягнень та здібностей [2, с. 7]. Протягом наступних тридцяти п'яти років перехід до наступного класу здійснювався не за рекомендацією викладача, а на підставі складання письмових іспитів, результати яких оцінювалися у відсотках. Перші навчальні об'єктивні тести містяться у книзі, опублікованій у 1864 році, і складаються з питань, відповідей та шкали для їх оцінювання [10]. Одним із перших авторів тестів, за допомогою яких визначався рівень засвоєння окремих навчальних дисциплін, вважається також американський вчений Дж.М.Райс, який у 1894-1895 роках розробив два тести з орфографії, а потім і тест з арифметики.

У 1881 р. управляючий шкіл Чикаго виступив з гострою критикою тестування, проголосивши, що перехід до наступного класу може здійснюватися лише за рекомендаціями вчителів та директорів шкіл. Тестування з метою визначення необхідного рівня знань для переходу до наступного класу було заборонено. Вважалося, що вчителі готували учнів до успішного виконання тестів, а не до успішного засвоєння матеріалу.

У зв'язку з критикою стандартизованих тестів американські дослідники порівняли результати оцінювання одних і тих же робіт різними вчителями та результати тестування, при якому були виявлені однакові результати. Д.Старч та Е.К.Елліот запропонували вчителям оцінити дві екзаменаційні роботи з англійської мови. Виставлені оцінки коливалися від 50 до 98 %. Одна робота, оцінена 142 вчителями, отримала 14 оцінок нижче 80% та 14 – вище 94%. Тобто, робота, оцінена незадовільно одними вчителями, вважалася відмінною іншими. Експеримент був проведений декілька разів, і результати були подібними [18, с. 442-457].

Проведені експерименти дозволили зробити висновок, що оцінки, виставлені вчителями, - необ'єктивні. Таким чином, дослідники виступили на підтримку стандартизованих тестів.

Слід зауважити, що у XIX столітті тестування проводилося для визначення рівня володіння пройденим матеріалом. Якщо студенти не склали тести, то їх «залишали позаду» [14]. Шкільним вчителям також часто пропонували скласти тести для визначення знань з певних предметів та вимагали проходження співбесіди з членами місцевої шкільної ради для виявлення релігійних вірувань. Але після того, як їх приймали на роботу, вчителі вже не складали ніяких тестів. Нездатність вчителів навчити учнів не розглядалася. Вважалося, що це провина самих учнів [15, с. 701].

Наприкінці XIX ст. тестування почали застосовувати при відборі лікарів для проходження служби у лавах Американської армії. Необхідність проходження тестування майбутніх офіцерів-медиків обґрунтовувалася відсутністю єдиних освітніх стандартів у підготовці лікарів [17].

Важливою подією, яка мала вплив на розвиток тестування у XX ст. був розвиток масової освіти. Якщо у 1870 р. у США було лише 500 середніх шкіл та 80 000 учнів, то вже у 1910 р. було 10 000 середніх шкіл, в яких навчалися 900 000 учнів, а у 1922 році чисельність учнів перевищила 2 млн. Збільшення контингенту студентів було також характерним для вищої освіти – 150 000 студентів - у 1890 році і біля 600 000 студентів - у 1922 році.

Відповідно до інших даних, у 1890 році тільки 6,7% молоді віком від 14 до 17 років відвідували середню школу. До 1900 року їх кількість склала 11,4%, у 1920 році – третину, а у 1930 році - 4,5 млн., тобто більше 51% населення [8, с. 3].

При такій великій кількості учнів та студентів виникла потреба у інструментах для об'єктивного оцінювання рівня розвитку, виявлення переваг та недоліків навчальних програм, запровадження об'єктивної процедури оцінювання при вступі до вищих навчальних закладів та оцінювання ефективності роботи цих навчальних закладів. Такими інструментами стали тести. У 1892 році з метою уніфікації вимог вступних випробувань до коледжів був створений Комітет Десяти Національної асоціації освіти (NEA). Однак, сфера його діяльності була значно ширшою. Головою NEA був призначений Ч.В. Еліот - президент Гарвардського університету.

Початок XX століття характеризується підвищенням інтересом до тестування як засобу оцінювання академічних здібностей. Саме з цього часу тестування розвивається за двома основними напрямками: створення та застосування тестів для визначення рівня інтелектуального розвитку та тестів для оцінювання академічних здібностей та знань учнів. Слід відзначити, що введення двох типів тестів у вищій школі проходило повільніше, ніж у середній школі. На думку

американських вчених Г.М. Рача та Т.Д. Стоддарда, це зумовлювалося відмінностями в техніці виміру тестувальних параметрів [4, с.215]. З'являється значна кількість тестів для перевірки знань з математики, читання, орфографії та каліграфії. Американські педагоги зрозуміли, що поняття «шкали» може бути застосоване не лише до тестів на визначення інтелектуальних здібностей, а і до визначення рівня знань з певних дисциплін. Починається творчий період розвитку тестування.

Слід відмітити, що в кінці XIX ст. до вищої школи міг поступити лише один із десяти випускників середньої школи. Найбільш престижні коледжі, такі як Принстон та Гарвард вимагали складання вступних іспитів. У 1900 році, враховуючи скарги директорів шкіл щодо складності підготовки учнів до вступу в зв'язку з різними програмами та вимогами, для розробки єдиного вступного тесту була створена Екзаменаційна рада по вступу до коледжів. Провідними спеціалістами, які входили до складу ради, були розроблені та опубліковані програми з різних предметів, на підставі яких проводилося тестування з математики, природничих наук, літератури та латинської мови. Ці тести оцінювалися професорами шкіл, які проводили іспити.

На початку XX ст. у зв'язку з розвитком психології почали вноситися зміни у саму процедуру проведення тестування. Провідний психолог у галузі освіти першої половини XX ст. Е.Л. Торндайк, який викладав у Колумбійському університеті, вважав освіту точною наукою і застосовував наукові методи для вдосконалення тестів як засобу вимірювання академічних досягнень. У своїх дослідженнях він застосовував тести з декількома відповідями, одна з яких правильна. Його учень та послідовник Ф.Келлі розробив перший тест для визначення ступеня розуміння прочитаного матеріалу.

Підвищення інтересу до тестування було зумовлене також активізацією діяльності Асоціації американських психологів (American Psychological Association) і, зокрема, створення Комітету з розробки та застосування так званих розумових тестів. Комітет, до складу якого входили найбільш відомі психологи США того часу, створив ряд тестів для визначення рівня інтелектуального розвитку та індивідуальних відмінностей учнів, але цим його діяльність і обмежилася.

На початку 1900-х років французький уряд попросив психолога Альфреда Біне допомогти у визначенні учнів, які, найбільш вірогідно, будуть мати складності при навчанні в школі. Уряд прийняв закон щодо обов'язкового відвідування школи, тому було важливо виявити дітей, які потребували певної допомоги. А.Біне разом з Т.Сімоном розробили серію питань на вимірювання уваги, пам'яті та вмінь вирішувати про-

блеми. На підставі оцінювання відповідей дітей було введено поняття розумового віку.

У 1905 році вчені розробили спеціальну шкалу інтелекту та систему простих випробувань для відповідних вимірів на підставі відмінності вікового та розумового віку тестованого, а у 1908 році - опублікували розширений та вдосконалений варіант шкали, який отримав назву шкали Біне-Сімона. Дані тести зацікавили психологів та педагогів у США. Психолог Станфордського університету Л.Терман, який вважав інтелект спадковим, адаптував та стандартизував тести Біне-Сімона. Цей варіант був вперше опублікований у США у 1916 році і названий шкалою інтелекту Станфорда-Біне. Саме на підставі результатів даного тесту був встановлений коефіцієнт інтелектуального розвитку (IQ). Так званий розумовий вік ділили на хронологічний вік і множили на 100.

Ряд психологів (О.Декролі в Бельгії, С.Бобертаг у Німеччині, Х.Годдард у США) апробували шкалу на практиці й отримали результати, повідомляючи авторам. Згодом А.Біне вніс у шкалу деякі зміни: уточнив число тестів для кожної вікової групи, змінив вікове співвідношення тестів (особливо складні тести перенесли у старші вікові групи, а легші - у молодші).

Американський вчений Ф.Кульман двічі (у 1912 та 1922 роках) вніс зміни в шкалу Біне-Сімона. Ним були розширені вікові межі шкали від 3 місяців до 15 років, початкові тести були дещо ускладнені, а кінцеві - полегшені. Ф.Кульман довів число тестів для кожної вікової групи до 8, в результаті чого до шкали ввійшло 129 тестів.

Розробкою теоретичних питань проблем тестування займалися Дж.С.Орлеанс та Г.А.Сілі, які основною перевагою тестів вважали об'єктивний характер їх результатів. У роботі "Об'єктивні тести" вони назвали такі цілі тестування: забезпечення викладачів інформацією як щодо ступеню засвоєння пройденого матеріалу, так і стосовно об'єму матеріалу для подальшого вивчення та надання допомоги викладачам у виборі методів навчання.[4, с. 1].

Автором одного з перших групових тестів, створеного в 1913 році, був В.Х.Пайл. Розроблений ним тест застосовувався для одночасної перевірки простих процесів пам'яті учнів усього класу. Метою тесту було встановлення об'єму матеріалу для вивчення учнями різних вікових категорій, а також визначення темпів розумового та фізичного розвитку шляхом тестування. Однак, автор не запропонував жодних оригінальних методів оцінювання результатів тестування.

Система групових тестів, запропонована В.Х.Пайлом, була вдосконалена Р.Пінтнером, який розробив арифметичний тест, а також вніс зміни в існуючі тести для того, щоб вони могли застосовуватися як окремі, не пов'язані між со-

бою. Р.Пінтнер запропонував отримати при тестуванні результати оцінювати у відсотках [11, с.277].

Тісно пов'язаними з груповими тестами Р.Пінтнера були групові тести, розроблені Х.Т.Вулей та Ш.Фішером. Їх використовували для визначення розумової обдарованості дітей робітників і для виявлення впливу оточуючого середовища на розвиток здібностей, а також тести для емігрантів, розроблені Х.А.Кнюксом.

Після вступу США у Першу світову війну військові спеціалісти зрозуміли, що їм необхідно поповнити армію більш ніж 2 млн. військовослужбовців, які мали пройти відповідне навчання. Перед американськими психологами була поставлена мета скласти тести, які можна було б застосовувати для тестування великої кількості військовослужбовців мінімальним числом екзаменаторів. Для її реалізації був створений спеціальний комітет, в якому були об'єднані зусилля провідних психологів того часу. А.С.Отіс, який в той час працював у Станфордському університеті над створенням тестів для визначення рівня інтелектуального розвитку, надав свої матеріали в розпорядження вказаного комітету. Результатом діяльності комітету стало створення тестів для визначення рівня інтелектуального розвитку військових американської армії – так званих серій тестів “Альфа” і “Бета” (Army Alpha and Army Beta).

Серія тестів “Альфа” застосовувалася для тестування грамотних військовослужбовців, які володіли англійською мовою, і тривалий час була однією з найпоширеніших серій тестів.

Серія тестів “Бета” застосовувалася для тестування військовослужбовців, які не володіли англійською мовою чи були неграмотними.

Із вересня 1917 року до січня 1919 року 1 726 966 людей пройшли тестування. Найцікавіші результати були отримані при тестуванні тестом “Альфа”: середній результат білошкірих людей американського походження склав 58,9 (із 100), людей неамериканського походження – 46,7, в той час, як для негрів він був значно нижчим (для негрів із північних штатів – 38,6, а з південних штатів – всього лише 12,4 [12, с. 9]). Було також визначено, що високі результати були у тих, чий сім'ї емігрували з Англії та Північної Європи, а нижчі – у тих, хто походив із Південної та Східної Європи [7]. Найбільш тісно пов'язаними з серіями тестів “Альфа” і “Бета” були тести для визначення рівня інтелектуального розвитку абітурієнтів, які вступали у технічні вузи США, розроблені Е.Л.Торндайком. Він працював у області порівняльної психології та проблем навчання й був родоначальником основної схеми біхевіоризму. Такі тести використовувалися при відборі вступників у Колумбійський та Массачусетський технологічні інститути.

Протягом Першої світової війни в батарею тестів Е.Л.Торндайка було внесено ряд змін, в результаті чого була створена нова батарея тестів, відома як перша частина вступних іспитів. Друга і третя частини були створені в 1919 році.

У травні - червні 1918 року А.С.Отіс розробив і опублікував шкалу з 10 тестів для вступних іспитів у вищі навчальні заклади. Пізніше цим же автором був створений тест для визначення загального рівня інтелектуального розвитку студентів вищих навчальних закладів.

У 1919-1920 роках як своєрідний відгук на застосування в армії серій тестів “Альфа” і “Бета” проф. Хаггертом були створені тести “Дельта-1” і “Дельта-2”, а також національний тест для визначення рівня інтелектуального розвитку (National Intelligence Test).

У 1920-х роках тестування широко застосовувалося у навчальних закладах США. До 1929 року щорічно проводилося більше 5млн. тестів, при чому визначався не лише рівень знань учнів та студентів, а також рівень викладання.

У зв'язку з поширенням практичного застосування тестів, американські дослідники почали приділяти значну увагу розробці теоретичних питань, пов'язаних з тестуванням. Так, В.А.Макколл, розглядаючи місце й роль вимірів у навчальному процесі, розділив усі тести на педагогічні (Educational Tests) і тести для визначення рівня розумового розвитку (Intelligence Tests). Він сформулював основну мету застосування тестів – отримати дані для об'єднання в групи учнів, які були здатні оволодіти рівним за об'ємом навчальним матеріалом з однаковою швидкістю [13, с. 19]. Для характеристики розумового розвитку учнів автор запропонував розрізняти поняття педагогічного та розумового віку.

Р. Пінтнер у дослідженні “Тестування рівня розумового розвитку. Методи й результати” аналізує історичний матеріал з проблем тестування і дає свою класифікацію тестів, розподіляючи їх три основні групи: мовні тести (Tests Involving Language), немовні тести (Tests Not Involving Language) і комбіновані розумово-педагогічні тести (Combined Mental-Educational Tests).

У 1926 р. при вступі у коледжі почали застосовувати тест по визначенню академічних здібностей (SAT). Це був тест з декількома варіантами відповідей, одна з яких була правильною, який проводився протягом 90 хвилин. Перевірялися знання лексики та основ математики. Лише у 1930 році почали проводити два окремі тестування [6].

Слід підкреслити, що одночасно з широким застосуванням тестування поширюється і його критика. У журналі “Нова республіка” були опубліковані дебати між Л.Германом та Л.Ліппманом. Хоча Л.Ліппман і виступив з критикою тестування, слід зауважити, що крити-

ці підлягала, насамперед, інтерпретація результатів тестування. В той же час він вважав, що результати тестування можуть забезпечити корисною інформацією.

Проведене дослідження дозволяє нам зробити висновок, що ставлення до тестування у XIX та XX ст. не було однозначним. Але, незважаючи на критику, більшість дослідників вважають, що тестування – це зручний для проведення об'єктивний засіб оцінювання знань, який дає можливість визначити рівень знань значної кількості студентів протягом короткого проміжку часу. Тестування також сприяє створенню ефективних навчальних програм та встановленню рівноваги між процесом навчання та об'єктивним оцінюванням його результатів.

жаною, що тестування – це зручний для проведення об'єктивний засіб оцінювання знань, який дає можливість визначити рівень знань значної кількості студентів протягом короткого проміжку часу. Тестування також сприяє створенню ефективних навчальних програм та встановленню рівноваги між процесом навчання та об'єктивним оцінюванням його результатів.

1. Barton P.I. Too Much Testing of the Wrong Kind; Too Little of the Right Kind in K-12 Education.- Princeton, New Jersey, 1999. - 35p.
2. Edwards N.T. The Historical and Social Foundations of Standardized Testing: In Search of a Balance Between Learning and Evaluation.- 1988.- p.7 – [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.jalt.org/test/edw_1.htm
3. Excellence in American Education. – //Harvard Educational Review, Cambridge, 1964, vol.34, №1. – P.63-79.
4. Fishman J.A. Clifford P.I. What Can Mass-Testing Programs Do for-and-to Pursuit. - Illinois: World Book Company, 1905. – 373 p.
5. Guiseppi R. The History of Education History– [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.world.org/history_of_education.htm
6. Hall E. The History of Standardized Test — [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ehow.com.Education>
7. History of Testing. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.learndesign.org/age/fipseage01.../24.../34.html>
8. Kliebard M.H. Education at the Turn of the Century: A Crucible for Curriculum Change.- // Educational Researcher, University of Wisconsin-Madison, January 1982.- 17 p.
9. Madaus G.F., Odwyer L.M. 1999. A Short History of Performance Assessment.-Phi Delta Kappan, 80 (9),- pp.688-695.
10. McArthur D.L. Educational Testing and Measurement: a Brief History.- University of California, Los Angeles, CSE Report No216,1983.- 25p.
11. McCall W.A. How to Measure in Education. – New York: the Macmillan Company, 1923. – 416 p.
12. Measurement and Adjustment Series. - Yonkers-on-Hudson, Chicago, 1927. – 381 p.
13. Orleans J.S., Sealy G.A. Objective Tests. Yonkers-on-Hudson, New York, Chicago, Pintner R., Intelligence Testing. Methods and Results. - New York, 1925. – 406 p.
14. Ravitch D. A Brief History of Testing and Accountability 2002 N4. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.hoover.org>
15. Reynilds C.R., Kamphaus R.W. Handbook of Psychological and Educational Assessment of Children. Intelligence, Aptitude and Achievement. 2nd ed.- N.Y.: Guilford Press,2003.- 707p.
16. Ruch G.M., Stoddard G.D. Tests and Measurements in High School Instruction. Weisenberg Th., Roe A., McBride K.E. Adult Intelligence. A Psychological Study of Test Performances.- New York, 1936. – 155 p.
17. Sohn A.P. 19th-Century Academic Examinations of Physicians in the United States Medical Department. May 1994. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/8048241>
18. Starch D., Elliot E.C. Reliability of the Grading of High School Work in English. School Review,21,1912, 442-457. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.npe.ednews.org/Review/Essays/v4n3.htm>

РЕЗЮМЕ

ОСОБЕННОСТИ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ТЕСТИРОВАНИЯ В США В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ст.

Мышко С.А. (Ужгород)

В статье рассматривается история развития педагогических и интеллектуальных тестов. Автор подчеркивает, что, несмотря на попытки ввести тестирование в учебных заведениях США, развивалась, в основном, теория тестирования. Практическое применение тестов значительно возросло с начала Первой мировой войны.

Ключевые слова: история тестирования, педагогические тесты, интеллектуальные тесты, индивидуальные тесты, групповые тесты, стандартизированные тесты, оценивание тестов.

SUMMARY

THE PECULIARITIES OF THE HISTORY OF TESTING DEVELOPMENT IN THE USA AT THE END OF THE XIXth – THE BEGINNING OF THE XXth – CENTURIES

S. Myshko (Uzhhorod)

The history of the development of intelligence and educational tests is under consideration. The author underlines, that in spite of the attempts to introduce testing into the educational institutions of the USA, it was the theory of testing that had developed primarily. Practical implementation of testing had significantly increased since the beginning of the First World War.

Key Words: History of testing, educational tests, intelligence tests, individual tests, group tests, standardized tests, tests evaluation.

УДК 94 (=411.16) (47)

„ЄВРЕЙСЬКЕ ПИТАННЯ” В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ: ВИГАДКИ І РЕАЛІЇ

Сурнін В. Б. (Ужгород)

У статті аналізується становище євреїв у Російській імперії на протязі того періоду, коли їх перебування у складі всього населення набуло форми окремого питання. Незважаючи на спроби емансипувати євреїв, ця політика не була доведена до кінця і закінчилась невдачею.

Ключові слова: Російська імперія, євреї, емансипація, дискримінація, асиміляція, еволюція, революція.

До останньої чверті XVIII ст. «єврейського питання» в Російській імперії не існувало. Але після завершення поділів Польщі (1772, 1793, 1795 рр.), коли до Росії відійшли нові території із значним єврейським населенням, це питання набуває актуальності. Виникає смуга осілості, де проживало півмільйона людей єврейської національності, постають інші проблеми, якими необхідно було опікуватися. Влада змушена була виробити загальні правила, котрі торкалися євреїв. На протязі XIX ст. ці правила неодноразово змінювалися. В силу багатьох причин євреї стали основним об'єктом крайнього російського націоналізму, а тим самим – також і національної політики. Але було б необережно ставити їх на одну площину і тим більше – отожднювати. На жаль, саме такий підхід характерний для багатьох праць, присвячених обраній нами темі.

Чим пояснюється, що стан дослідження «єврейського питання» в Російській імперії є досить слабким? Відповідь проста: вивчення суспільної думки в царській Росії по єврейському питанню донедавна фактично ігнорувалося історіографією. При бажанні тут можна побачити вплив підходу російсько-єврейських істориків дореволюційного періоду, котрі зазвичай розглядали ставлення до цієї проблеми російського суспільства в юдофільських тонах, а ще частіше ігнорували цю проблему. Але це лише частина відповіді. Інша полягає в тому, що у розкритті правди не було зацікавлених сторін. Радянська історіографія взагалі вважала царську імперію «тормою народів», причому не лише для євреїв. Західна історіографія ставилася до царської Росії з традиційною упередженістю: як до відсталого країни, де були відсутні політичні свободи і де-

мократія. При цьому ігнорувалися кричущі приклади далеко не демократичного підходу до вирішення «єврейського питання» в рамках самого «цивілізованого» світу.

Сучасна історіографія намагається позбутися вказаних недоліків. Як приклад, слід навести фундаментальну монографію німецького дослідника Андреаса Каппелера [6]. Автор звертає увагу на особливості національної політики самодержавства стосовно євреїв без упередження, але його висновки аж ніяк не можна вважати неobjективними. Навпаки, представлені факти переконають в тому, що єврейське питання в Росії на початку XX ст. було ще далі від вирішення, ніж будь-коли. Солідарними у такому підході є також ґрунтовні дослідження англомоного дослідника Дж. Кліра [7] та російського Олексія Міллера [13].

Дж. Клір у своїй монографії звертає увагу на ставлення до єврейства з боку російської держави, яке пройшло помітну еволюцію за двадцять п'ять років з моменту скасування кріпосного права: від неясної добродійності до очевидного утвердження багатьох міфів і рис, що визначили неприйняття інтеграції євреїв у російське суспільство. Важливу роль у розвитку російського юдофобства автор відводить європейському, насамперед німецькому, ідейному впливові. Вже до початку 1860-х рр. ряд російських публіцистів перестають розглядати єврейську проблему лише в теоретичному сенсі.

За чверть сторіччя, що пройшли з часу початку реформ, євреї опинилися в складному і суперечливому становищі. З юридичної точки зору, їхнє становище покращилося. Але ціною тому стало неприйняття єврейства значною час-